

Kapitola IX. Základy závazkového práva

1. Závazkové vztahy

Závazkový právní vztah je dvoustranný právní vztah, ze kterého vzniká věřiteli právo na plnění (pohledávka) od dlužníka a dlužníkovi vzniká povinnost splnit dluh. Závazky vznikají z:

- právních úkonů (zejména ze smluv),
- porušení právní povinnosti (např. způsobením škody),
- rozhodnutí státního orgánu,
- jiných skutečností uvedených v zákoně.

Označení stran závazkového vztahu věřitel a dlužník je označení obecné, vztahující se i na vztahy, kde nejde o peněžité plnění. U závazků z konkrétních smluv se pak používají speciální označení stran jako např. kupující a prodávající, půjčitel a vypůjčitel, dárce a obdarovaný, pronajímatel a nájemce atd.

Závazky vznikají nejčastěji na základě smluv upravených v občanském zákoníku. Při smluvní úpravě svých vzájemných práv a povinností však nejsou smluvní strany omezeny jen na *smluvní typy* výslovně zákonem upravené. Účastníci určitého závazkově-právního vztahu tak mohou mezi sebou uzavřít nejen *typovou smlouvu* (jako je smlouva kupní, smlouva o dílo či nájemní smlouva), ale i smlouvy v zákoně *nepojmenované* (inominátní, netypizované – např. franchisingová smlouva či tzv. rámcová smlouva).

Neznamená to však, že by se účastníci inomínátní smlouvy pohybovali v úplném „právním vakuu“. U nepojmenovaných smluv určují obsah smlouvy její účastníci, kteří si upraví vzájemná práva a povinnosti, jež tvoří obsah smlouvy, která je právním důvodem jejího vzniku. Teprve není-li v určité otázce účastníky nic smlouveno, použijí se na závazkový právní vztah, vzniklý z nepojmenované smlouvy, analogicky ta zákonná ustanovení, která upravují závazkový právní vztah obsahem a účelem nejbližší.

Jako nepojmenovanou smlouvu nelze ovšem hodnotit tzv. *smíšenou smlouvu*, kdy jedna smlouva v sobě zahrnuje několik zákonem pojmenovaných smluvních typů (jako příklad lze uvést třeba smlouvu o koupi nemovitosti, zahrnující i smlouvu o zřízení věcného břemene – užívání bytu dosavadním vlastníkem). Taková smíšená smlouva se pak řídí ustanoveními zákona o všech smluvních typech, z nichž se skládá.

1.1 Předmluvní odpovědnost (§ 1728–1729 ObčZ)

Občanský zákoník zde stanoví následky porušení poctivosti v právním styku, pokud někdo zahájí nebo pokračuje v jednání o smlouvě s jinou osobou jen na oko, aniž má v úmyslu smlouvu uzavřít, nebo jednání o smlouvě už téměř uzavřené bez příčiny přeruší. Strana, která jedná nepoctivě, nahradí druhé straně škodu. Získá-li strana při jednání o smlouvě o druhé straně důvěrný údaj nebo sdělení, dbá, aby nebyly zneužity, nebo aby nedošlo k jejich prozrazení bez zákonného důvodu. Poruší-li tuto povinnost a obohatí-li se tím, je povinna druhé straně toto bezdůvodné obohacení vydat.

1.2 Vznik smluv (§ 1731 a násl. ObčZ)

Postup uzavírání smluv je v občanském zákoníku zařazen v hlavě IV. Právní úkony, tedy nikoliv v části věnované závazkovému právu. Prvním krokem k uzavření smlouvy je *návrh na uzavření smlouvy*, tj. dostatečně určitý projev vůle, směřující k uzavření smlouvy (v občanském zákoníku nazýván jako „nabídka“ či „oferta“). Z návrhu zároveň vyplývá vůle navrhovatele být jím vázán v případě jeho přijetí.

Návrh musí být určen konkrétní osobě či osobám (adresátovi) a působí od doby, kdy dojde této osobě. Takto platně učiněný návrh lze zrušit jedině tak, že projev o zrušení dojde adresátovi dříve nebo alespoň současně s návrhem. Návrh je možné také odvolat. Děje se tak jednostranným úkonem navrhovatele uskutečněným dříve, než adresát odeslal přijetí návrhu. Návrh odvolat nelze v těchto dvou případech:

- je-li v návrhu vyjádřena neodvolatelnost;
- během lhůty stanovené pro přijetí návrhu (akceptační lhůta), ledaže z jeho obsahu vyplývá právo jej odvolat i před uplynutím této lhůty.

Návrh zaniká uplynutím *akceptační lhůty*. Nebyla-li akceptační lhůta stanovena v návrhu, pak návrh zaniká uplynutím přiměřené lhůty vzhledem k povaze smlouvy. Také zaniká dojitím projevu o odmítnutí návrhu od adresáta k navrhovateli. Ústní návrh zaniká, není-li přijat ihned.

Přijetí návrhu je druhým krokem nutným k platnému uzavření smlouvy. Smlouva je uzavřena v okamžiku, kdy přijetí návrhu dojde navrhovateli (stačí je-li např. doručeno na jeho adresu). Pokud obsahuje dodatky, výhrady, omezení či jiné změny, znamená odmítnutí návrhu a považuje se za návrh nový. Z původního adresáta se stává navrhovatel a z původního navrhovatele se stává adresát.

Při přijetí lze část obsahu smlouvy určit odkazem na *obchodní podmínky*, které navrhovatel připojí k nabídce nebo které jsou stranám známy. Odchylná ujednání ve smlouvě mají před zněním obchodních podmínek přednost. Při uzavření smlouvy mezi podnikateli lze část obsahu smlouvy určit i pouhým odkazem na obchodní podmínky vypracované odbornými nebo zájmovými organizacemi.

Uzavírá-li strana v běžném obchodním styku s větším počtem osob smlouvy zavazující dlouhodobě k opětným plněním stejného druhu s odkazem na obchodní podmínky a vyplývá-li z povahy závazku již při jednání o uzavření smlouvy rozumná potřeba jejich pozdější změny, lze si ujednat, že strana může obchodní podmínky v přiměřeném rozsahu změnit. Zároveň se upravuje zásada, že takové ustanovení obchodních podmínek, které druhá strana nemohla rozumně očekávat, nemá právní účinky, nebylo-li přijato výslovně (ustanovení s neočekávaným obsahem nebo nejasná, psaná drobným špatně čitelným písmem, pokud mění obsah smlouvy způsobem, který druhá strana nemohla rozumně očekávat).

Použijí-li strany ve smlouvě *doložku upravenou v užívaných vykládacích pravidlech*, má se za to, že touto doložkou zamýšlely vyvolat právní účinky stanovené vykládacími pravidly, na něž se ve smlouvě odvolaly, popřípadě těmi vykládacími pravidly, která se s přihlédnutím k povaze smlouvy obvykle používají.

1.3 Forma smlouvy (§ 1756 a násl. ObčZ)

Občanský zákoník vychází ze zásady *neformálnosti smluv*. Znamená to, že každý může zvolit libovolnou formu, ledaže je omezen zákonem nebo si s druhou stranou předem formu dohodnul. *Písemná forma* smlouvy musí být dodržena vždy, vyžaduje-li to některá ze stran. Pokud jde o změnu smlouvy nebo zrušení smlouvy uzavřené v písemné formě, občanský zákoník zakotvuje pravidlo, že se pro tyto změny vyžaduje písemná forma jen, bylo-li to ujednáno, to znamená, že i *písemně uzavřená smlouva může být měněna ústně*, nicméně lze tento důsledek odvrátit smluvním ujednáním o tom, že písemně uzavřená smlouva může být měněna či doplňována jen písemnými dodatky.

1.4 Účinky smlouvy (§ 1759 a násl. ObčZ)

Smlouva strany zavazuje, lze ji změnit nebo zrušit jen se souhlasem všech stran, anebo z jiných zákonných důvodů.

V souvislosti s účinky, které smlouva vyvolává, nutno rozlišovat mezi obligačními a věcněprávními účinky smlouvy.

Obligačním účinkem smlouvy je vznik závazku, povinnosti poskytnout sjednané plnění (např. povinnost prodávajícího převést vlastnické právo na kupujícího).

Věcněprávním účinkem je vznik, změna či zánik práva, které se váže na uzavřenou smlouvu (např. u kupní smlouvy, darovací smlouvy či směnné smlouvy je to vznik vlastnického práva nabyvatele k věci).

Zatímco obligační účinky smlouvy nastávají zpravidla jejím uzavřením, věcněprávní účinky mohou nastat buď současně s obligačními (např. v případě vlastnického práva

k movité věci jednotlivě určené), ale také později (převod vlastnického práva k nemovitě věci je vázán na zápis katastru nemovitostí).

Stanoví-li zákon, že je k účinnosti smlouvy třeba rozhodnutí určitého orgánu, je smlouva účinná tímto rozhodnutím. Nebyl-li návrh na rozhodnutí podán do jednoho roku od uzavření smlouvy, má se za to, že se smlouva od počátku ruší. To platí i v případě, že byl návrh zamítnut.

1.5 Změna okolností (§ 1765 ObčZ)

Občanský zákoník upravuje doložku o výhradě *změny okolností* (doložka *clausula rebus sic stantibus*). Bere přitom ohled na skutečnost, že stranami při uzavírání smlouvy nepředvídaná změna okolností může zvláště hrubě narušit poměr zájmů stran a je mlčky v každé smlouvě předpokládána jako důvod k dojednání změn smlouvy, příp. i jejímu zániku. Nevztahuje se to však na takovou změnu poměrů, jež byla vyvolána pouhým vývojem ekonomiky a trhu anebo představuje běžné podnikatelské riziko.

Změní-li se po uzavření smlouvy okolnosti do té míry, že se plnění podle smlouvy stane pro některou ze stran obtížnější, nemění to nic na její povinnosti splnit dluh. Dojde-li však ke *změně okolností tak podstatné*, že v právech a povinnostech stran změna založí zvláště hrubý nepoměr znevýhodněním jedné z nich buď neúměrným zvýšením nákladů plnění, anebo neúměrným snížením hodnoty předmětu plnění, má dotčená strana právo domáhat se vůči druhé straně obnovení jednání o smlouvě.

Nedohodnou-li se strany v přiměřené lhůtě, může se kterákoliv strana domáhat u soudu, aby tento rozhodnul, že závazky ze smlouvy změni obnovením, aby byla obnovena rovnováha práv a povinností stran, anebo – pokud to není možné – že je zruší k určenému dni a za soudem určených podmínek.

1.6 Smlouva o smlouvě budoucí (§ 1785 a násl. ObčZ)

Smlouvou o smlouvě budoucí se nejméně jedna strana zavazuje uzavřít po vyzvání v ujednané lhůtě, jinak do jednoho roku, budoucí smlouvu. Obsah smlouvy je ujednan alespoň *obecným způsobem*. Zavázané straně vzniká povinnost uzavřít smlouvu bez zbytečného odkladu poté, co ji k tomu oprávněná strana vyzve.

Nesplní-li zavázaná strana povinnost uzavřít smlouvu, může oprávněná strana požadovat, aby obsah budoucí smlouvy určil soud nebo osoba určená ve smlouvě. Nevyzve-li oprávněná strana zavázanou stranu k uzavření smlouvy včas, povinnost uzavřít budoucí smlouvu zaniká. Změní-li se okolnosti, z nichž strany při vzniku závazku ze smlouvy o smlouvě budoucí zřejmě vycházely, do té míry, že na zavázané straně nelze rozumně požadovat, aby smlouvu uzavřela, povinnost uzavřít budoucí smlouvu zaniká. Neoznámí-li zavázaná strana oprávněné straně změnu okolností bez zbytečného odkladu, nahradí oprávněné straně škodu z toho vzniklou.

Občanský zákoník nepožaduje, aby byly dohodnuty všechny podstatné náležitosti smlouvy. Dle zákona již ani *není nutná písemná forma*, i když každá ze smluvních stran má právo na písemné formě trvat, podle obecných pravidel závazkových vztahů.

Pokud ale druhá strana není podnikatelem, musí ten, kdo se vykládacích pravidel dovolává, prokázat, že druhé straně musel být takový význam znám.

2. Obsah závazků

Ze závazku je dlužník povinen něco dát, něco konat, něčeho se zdržet nebo něco strpět a věřitel je oprávněn to od něho požadovat. Vzniku a trvání závazku nebrání, není-li vyjádřen důvod, na jehož základě má dlužník povinnost plnit; věřitel je však povinen prokázat důvod závazku, s výjimkou cenných papírů.

V úpravě tzv. *neúměrného zkrácení* se promítá zásada ekvivalence (vyváženosti) plnění, tj. že plnění a protiplnění nemají být v příkrém rozporu a mají odpovídat zásadám spravedlnosti. Zaváží-li se strany k vzájemnému plnění a je-li plnění jedné ze stran v hrubém nepoměru k tomu, co poskytla druhá strana, může zkrácená strana požadovat zrušení smlouvy a navrácení všeho do původního stavu, ledaže jí druhá strana doplní, o č byla zkrácena, se zřetelem k ceně obvyklé v době a místě uzavření smlouvy. To neplatí, pokud se nepoměr vzájemných plnění zakládá na skutečnosti, o které druhá strana nevěděla ani vědět nemusela.

Občanský zákoník zahrnuje do úpravy – v obsahovém souladu s úpravou v trestním zákoníku – také lichvu. *Lichevní smlouva* je taková, při jejímž uzavírání někdo zneužije tísně, nezkušenosti, rozumové slabosti, rozrušení nebo lehkomyšlnosti druhé strany a dá sobě nebo jinému slíbit či poskytnout plnění, jehož majetková hodnota je k vzájemnému plnění v hrubém nepoměru. Občanský zákoník ji stíhá sankcí *neplatnosti*.

Neúměrného zkrácení ani lichvy se však nemůže dovolávat podnikatel při svém podnikání.

2.1 Smlouvy uzavírané adhezním způsobem (§ 1798 a násl. ObčZ)

V některých případech se při uzavírání smluv postupuje způsobem, kdy jedna strana předloží druhé straně hotový text smlouvy (smluvní formulář) a druhá strana ho může buď přijmout, nebo odmítnout. Takové smlouvy jsou označovány jako *adhezní*.

V některých případech standardních smluv, jako např. v bankovníctví a pojišťovnictví, je to postup účelný, může ale dojít k tomu k tomu, že silnější strana vnutí slabší straně nevýhodné smluvní podmínky. Právní úprava v občanském zákoníku zde chrání tuto slabší smluvní stranu tím, že:

- pokud obsahuje taková smlouva doložku, kterou lze přečíst jen se zvláštními obtížemi, nebo doložku nesrozumitelnou, je tato doložka platná, nepůsobí-li slabší straně újmu;
- pokud je doložka pro slabší stranu zvláště nevýhodná, odchylující se od obvyklých podmínek, pak je tato doložka neplatná.

Právní úprava na ochranu některé strany neplatí pro smlouvy uzavřené mezi podnikateli, ledaže strana prokáže, že doložka uvedená mimo vlastní text smlouvy a navržená druhou smluvní stranou hrubě odporuje obchodním zvyklostem a zásadě poctivého obchodního styku.

2.2 Společné dluhy a pohledávky (§ 1868 a násl. ObčZ)

Zaváže-li se *několik dlužníků k témuž plnění*, nebo zaváže-li se dlužník několika věřitelům k témuž plnění, spravují se společný dluh i společná pohledávka podle zásad o spoluvlastnictví.

Nedělitelné plnění může věřitel požadovat na kterémkoli z několika dlužníků, ledaže z povahy závazku plyne, že dluh může být splněn jen společnou činností dlužníků.

Je-li dlužník zavázán několika věřitelům k nedělitelnému plnění, není povinen plnit některému z věřitelů, ledaže ten mu dá přiměřenou jistotu, nebo dohodnou-li se na tom všichni věřitelé. Zda je spoluvěřitel, který dostal celé plnění, vůči ostatním něčím povinen, závisí na poměru mezi spoluvěřiteli, jinak se má za to, že není povinen ničím.

Každý z několika spoludlužníků dělitelného plnění je dlužen jen svůj díl a každý z několika věřitelů dělitelného plnění je věřitelem jen svého dílu, ledaže smlouva, zákon nebo rozhodnutí soudu stanoví jinak.

Bylo-li ujednáno, že kterýkoli z věřitelů může žádat celé plnění, splní dlužník celý dluh tomu, kdo o splnění požádal první. Splnil-li dlužník celý dluh jednomu ze spoluvěřitelů, ostatní po něm již nemohou nic požadovat.

Je-li několik dlužníků zavázáno plnit *společně a nerozdílně*, jsou povinni plnit jeden za všechny a všichni za jednoho. Věřitel může požadovat celé plnění nebo jeho libovolnou část na všech spoludlužnících, jen na některých, nebo na kterémkoli ze spoludlužníků.

Prodlením věřitele vůči jednomu ze spoludlužníků nastává jeho prodlení i vůči ostatním spoludlužníkům.

Je-li k plnění zavázáno společně několik podnikatelů, má se za to, že jsou zavázáni společně a nerozdílně. Je-li dlužník zavázán plnit několika věřitelům oprávněným vůči němu společně a nerozdílně, může kterýkoli z nich žádat celé plnění. Dlužník splní v celém rozsahu tomu, kdo o plnění požádal první.

3. Změny v předmětu a obsahu závazků

Občanskoprávní závazky musí mít tu vlastnost, že se mohou adaptovat za změny společensko-ekonomických okolností jejich vzniku či trvání. Z právního hlediska mohou nastat změny závazků tehdy, jestliže nastane určitá právní skutečnost, se kterou zákon spojuje změnu některých prvků závazku, nikoliv však zánik celého závazku.

Změny v závazkových vztazích můžeme dělit na:

- změny v subjektech,
- změny v obsahu či předmětu závazku.

Obecný důvod změny v obou uvedených případech představuje dohoda stran závazku, která naruší dosavadní závazek. U subjektů závazkového vztahu může změna dále nastat:

- postoupením pohledávky (tzv. cesí),
- převzetím dluhu,
- přistoupením k dluhu.

3.1 Dohoda stran

Dohodou o změně obsahu závazku strany změní dosavadní vzájemná práva a povinnosti. Lze ji však uzavřít pouze v době, kdy závazek ještě trvá. Není-li nepochybně v dohodě stanoveno, že dosavadní závazek má zaniknout – vzniká nový závazek a dosavadní trvá nadále vedle nového.

3.2 Postoupení pohledávky a postoupení smlouvy (§ 1879 a násl. ObčZ)

Věřitel (postupitel) může celou pohledávku nebo její část postoupit smlouvou jiné osobě (postupníkovi) a to i bez souhlasu dlužníka.

Postoupením pohledávky (cesi) nabývá postupník také její příslušenství a práva s pohledávkou spojená, včetně jejího zajištění. Postupitel vydá postupníkovi potřebné doklady o pohledávce a sdělí mu vše, co je k uplatnění pohledávky zapotřebí. Nelze postoupit pohledávku, která zaniká smrtí nebo jejíž obsah by se změnou věřitele k tíži dlužníka změnil.

Dokud postupitel dlužníka nevyrozumí, nebo dokud postupník postoupení pohledávky dlužníku neprokáže, může se dlužník své povinnosti zprostit tím, že splní postupiteli. Postoupit lze i soubor pohledávek, ať již současných nebo budoucích, je-li takový soubor pohledávek dostatečně určen.

Postoupením pohledávky nelze převést celý závazek, ale pouze pohledávku – právo na plnění. Z praktických důvodů občanský zákoník upravuje možnost *postoupit celou smlouvu*. Po uzavření smlouvy jedna ze smluvních stran svá práva a povinnosti ze smlouvy převede na třetí osobu. Postoupit smlouvu lze jedině, pokud to povaha závazku nevyklučuje, např. při závazku k osobnímu plnění. Postoupení nesmí být na újmu

postoupené straně, zůstávají jí zachovány veškeré námitky, které jí podle smlouvy náleží.

3.3 Převzetí dluhu a přistoupení k dluhu (§ 1888 a násl. ObčZ)

Při převzetí dluhu přejímatel dluhu ujedná s dlužníkem, že přejímá jeho dluh, pak nastoupí jako dlužník na jeho místo. Je ovšem vyžadován souhlas věřitele, buď vůči původnímu dlužníku, nebo přejímateli dluhu. Obsah závazku se převzetím dluhu nemění. Přejímateli dluhu náleží všechny námitky, které mohl uplatnit původní dlužník. Převzetí dluhu se nedotýká ani vedlejších práv spojených s pohledávkou. Zajištění dluhu poskytnuté třetí osobou však trvá jen tehdy, souhlasí-li třetí osoba se změnou v osobě dlužníka.

U přistoupení k dluhu *na straně dlužníka* ten, kdo bez dlužníkovy souhlasu ujedná s věřitelem, že za dlužníka splní jeho dluh, stává se novým dlužníkem vedle původního dlužníka a je spolu s ním zavázán společně a nerozdílně.

Právní úprava převzetí majetku reaguje na situace, kdy se dlužník převedením celého svého majetku snaží vyhnout splnění dluhů vůči věřiteli. Převezme-li někdo od zcizitele veškerý majetek nebo jeho poměrně určenou část, stává se *společně a nerozdílně se zcizitelem dlužníkem z dluhů*, které s převzatým majetkem souvisí a o nichž nabyvatel při uzavření smlouvy věděl nebo musel vědět. Nabyvatel však není povinen plnit více, než kolik činí hodnota majetku, jehož takto nabyl. Převezme-li takový majetek osoba zciziteli blízká, stává se společně a nerozdílně se zcizitelem dlužníkem z dluhů, které s převzatým majetkem souvisí, bez omezení na hodnotu majetku, jehož takto nabyla. To neplatí, prokáže-li, že o určitém dluhu nevěděla, ani vědět nemusela. Opačné ujednání mezi zcizitelem a nabyvatelem je vůči věřiteli neúčinné.

3.4 Změny v obsahu závazků

Projevem smluvní svobody v soukromém právu je možnost závazek měnit. Občanský zákoník upravuje dvojí možnost změny závazků – novace a narovnání.

3.4.1 Novace (§ 1902 ObčZ)

Novace je dohodou o změně obsahu závazku, s tím, že *dosavadní závazek se ruší a nahrazuje novým závazkem*. Rozlišuje se novace privativní, která úplně zrušuje dosavadní závazek a nahrazuje jej novým a novace kumulativní, která v dohodnutém rozsahu mění původní závazek, tj. právní důvod původního závazku trvá a přistupuje k němu další důvod vyplývající ze smlouvy o novaci. Při privativní novaci právní důvod původního závazku zaniká a nelze k němu přihlížet. Může-li však dosavadní závazek vedle nového závazku obstát, má se za to, že nebyl zrušen.

3.4.2 Narovnání (§ 1903 a násl. ObčZ)

Smlouvou o narovnání lze upravit mezi stranami *práva a povinnosti* dosud mezi nimi *sporná nebo pochybná*. Dosavadní závazek zaniká, ale je nahrazen závazkem novým. Týká-li se narovnání věcného práva k věci zapsané do veřejného seznamu, nastávají účinky narovnání zápisem do tohoto seznamu. Narovnání nelze odporovat jen proto, že jím vznikl nepoměr mezi vzájemným plněním stran.

Písemná forma novace nebo narovnání je požadována, pokud byl původní závazek písemný nebo pokud se týká již promlčeného práva.

4. Zajištění závazků

Občanské právo stanoví ke zvýšení právní jistoty účastníků závazkových vztahů specifické právní prostředky směřující k dosažení, resp. usnadnění uspokojení věřitele ze závazku. Těmito právními prostředky jsou *zajišťovací právní prostředky*. Při použití zajišťovacích právních prostředků vzniká vedle hlavního závazkového vztahu vedlejší (tzv. zajišťovací) právní vztah.

Funkce zajišťovacích prostředků jsou následující:

- vytváří podpůrný zdroj k uspokojení pohledávky věřitele v případě, že hlavní závazek nebude včas a řádně splněn;
- usnadňuje důkazní situaci věřitele, která zlepšuje jeho postavení v případě vymáhání plnění hlavního závazku soudní cestou;
- sankční funkce, zajišťovací prostředek představuje majetkový postih pro dlužníka.

Občanský zákoník rozlišuje mezi *zajištěním dluhu* (zástava, ručení, bankovní záruka, zajišťovací převod, dohoda o srážkách ze mzdy) a *utvrzením dluhu* (uznání dluhu, smluvní pokuta). Uznání dluhu a smluvní pokuta neposkytují věřiteli náhradní zdroj uspokojení jeho pohledávky, ale jiné výhody.

Jistota se dává zřízením zástavního práva, případně způsobilým ručitelem. Způsobilým ručitelem je osoba, která může být žalována v tuzemsku a která má vhodný majetek.

Obecně se zakotvují dvě pravidla:

- a) každý, kdo dal jistotu, je oprávněn se během trvání zajištění dozvědět, v jaké výši je zajištěný dluh,
- b) ztratí-li jistota na ceně tak, že se zajištění stane nedostatečným, má věřitel právo žádat od dlužníka, aby zajištění bez zbytečného odkladu přiměřeně doplnil, pokud to dlužník neučiní, stane se splatnou ta část pohledávky, která není zajištěna.

Nikdo není povinen přijmout věc jako jistotu do částky vyšší, než kolik činí dvě třetiny obvyklé ceny. Stavební pozemek nebo nemovitá věc sloužící podnikatelským účelům jsou dostatečnou jistotou do poloviny obvyklé ceny. Právo stavby je dostatečnou

jistotou do výše poloviny obvyklé ceny, pokud úplata ujednaná jako stavební plat bude splacena nejpozději pět let před zánikem práva stavby.

4.1 Zajištění dluhu (§ 2018 a násl. ObčZ)

4.1.1 Zástavní právo

Základním obsahem zástavního práva je oprávnění věřitele uspokojit se z výtěžku zpeněžení zástavy do výše pohledávky s příslušenstvím, případně do ujednané výše. Předmětem zástavy může být každá věc, se kterou lze obchodovat, tedy každá hmotná, nehmotná i hromadná věc.

Bližší výklad k zástavnímu právu viz výše VIII. 3.5.3.

4.1.2 Ručení

Úprava ručení je v zásadě převzata z úpravy v bývalém obchodním zákoníku. Ručení vzniká písemným *prohlášením ručitele vůči věřiteli*, že ho uspokojí, jestliže dlužník nesplní svůj dluh. Neprijme-li věřitel ručitele, nemůže po něm nic žádat. Věřitel má právo požadovat splnění na ručiteli, nesplnil-li dlužník v dodatečně přiměřené lhůtě dluh, ač jej k tomu věřitel písemně vyzval. Výzvy není třeba, nemůže-li ji věřitel uskutečnit nebo je-li nepochybné, že dlužník dluh nesplní. Právo věřitele vůči ručiteli se nepromlčí před promlčením práva vůči dlužníkovi. Uznání dluhu dlužníkem je účinné vůči ručiteli, vysloví-li s tím ručitel souhlas. Ručení zaniká zánikem dluhu, který zajišťuje.

4.1.3 Finanční záruka

Finanční záruka vzniká prohlášením výstavce v písemné záruční listině, že uspokojí věřitele podle záruční listiny do výše určité peněžní částky, nesplní-li dlužník věřiteli určitý dluh, anebo splní-li se jiné podmínky určené v záruční listině. Je-li výstavcem banka, zahraniční banka nebo spořitelna a úvěrní družstvo, jedná se o *bankovní záruku*. Občanský zákoník vychází z úpravy bankovní záruky, kterou obsahoval obchodní zákoník zrušený roku 2012.

4.1.4 Zajišťovací převod práva

Smlouvou o zajišťovacím převodu práva zajišťuje dlužník nebo třetí osoba dluh tím, že věřiteli *dočasně převede své právo*. Dále občanský zákoník obsahuje vyvratitelnou právní domněnku, že zajišťovací převod práva je převodem s rozvazovací podmínkou, že dluh bude splněn. Převod ale může být sjednán i jako fiduciární převod, tj. tak že splněním zajištěného dluhu nedochází k automatickému obnovení práv k předmětu zajištění převodu u obligačního dlužníka, ale je třeba, aby věřitel předmět převedl na původního poskytovatele zpět. Nebude-li však taková dohoda, uplatní se výše uvedená vyvratitelná domněnka.

Týká-li se zajišťovací převod práva věci zapsané ve veřejném seznamu, vzniká zajištění zápisem do tohoto seznamu. Do veřejného seznamu se zapíše i dočasná povaha zajišťovacího převodu práva. *Věřitel*, na kterého bylo převedeno k zajištění vlastnické právo, *má postavení vlastníka*, např. může se bránit žalobou o vydání věci proti tomu, kdo neoprávněně věc by zadržoval. Zároveň vykonává prostou správu převedené věci. Pomine-li důvod trvání zajišťovacího převodu práva, umožní věřitel osobě, která zajištění poskytla, výkon práva v předešlém rozsahu. Není-li zajištěný dluh splněn, stane se převod práva nepodmíněným a dlužník předá věřiteli vše, co je nutné k plnění výkonu převedeného práva. Převyšuje-li obvyklá cena jistoty zřejmě vyšší zajištěného dluhu, vyplatí věřitel osobě, která jistotu poskytla, částku odpovídající rozdílu, přitom si započte náklady, které v souvislosti s výkonem zajišťovacího převodu práva účelně vynaložil.

Rozdíl mezi zástavním právem a zajišťovacím převodem práva je v tom, že v případě nesplnění dluhu u zástavního práva musí věřitel zástavu zpeněžit buď ve veřejné dražbě, nebo soudním prodejem zástavy, kdežto u zajišťovacího převodu případně věřiteli právo převedené jen na dočasnou dobu nyní trvale. Zajišťovací převod je tedy evidentně *pro věřitele výhodnější*.

4.1.5 Dohoda o srážkách ze mzdy nebo jiných příjmů

Tato úprava je využívána v českém právu zejména k zajištění pohledávek výživného. Dluh lze zajistit *dohodou věřitele a dlužníka o srážkách ze mzdy* nebo platu, z odměny ze smlouvy o výkonu závislé práce nebo z náhrady mzdy nebo platu ve výši nepřesahující jejich polovinu. Dohodu lze uzavřít i pro jiné příjmy, s nimiž se při výkonu rozhodnutí nakládá jako se mzdou nebo platem. Nejde-li o srážky k uspokojení práva zaměstnavatele, je třeba k uzavření dohody předchozího souhlasu zaměstnavatele.

Proti plátcí mzdy nebo platu nabývá věřitel práva na výplatu srážek okamžikem, kdy byla plátcí dohoda předložena. Náklady spojené s placením srážek nese plátcé mzdy nebo platu. Občanský zákoník ovšem zakotvuje *ochranu plátce mzdy* před vysokou mírou nákladů na provádění srážek, tj. má-li plátcé mzdy nebo platu plnit současně podle několika dohod o srážkách ze mzdy nebo platu, jdou náklady s placením srážek podle druhé a další dohody k tíži dlužníka.

4.2 Utvrzení dluhu (§ 2048 a násl. ObčZ)

Funkcí smluvní pokuty i uznání dluhu není dluh zajistit, ale posílit postavení věřitele jiným způsobem. Oproti zajištění poskytuje utvrzení dluhu věřiteli o něco nižší míru „zabezpečení“ jeho pohledávky.

4.2.1 Smluvní pokuta

Ujednají-li strany *pro případ porušení smluvené povinnosti* smluvní pokutu v určité výši nebo způsob, jak se výše smluvní pokuty určí, může věřitel požadovat smluvní

pokutu bez zřetele k tomu, zda mu porušením smluvené povinnosti vznikla škoda. Smluvní pokuta může být ujednána i v naturálním plnění.

Zaplacení smluvní pokuty nezbavuje dlužníka povinnosti splnit dluh ze smlouvy, ale může být sjednána tzv. nepravá smluvní pokuta, kdy zaplacením smluvní pokuty smluvní povinnost zanikne.

Zaplacením smluvní pokuty nicméně věřiteli *zaniká právo na náhradu škody* vzniklé z porušení povinnosti, zajištěné smluvní pokutou – za předpokladu, že strany si zánik věřitelova práva na náhradu škody smluvně nevyloučí.

Nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu *může soud* na návrh dlužníka snížit s přihlédnutím k hodnotě a významu zajišťované povinnosti až do výše škody vzniklé do doby rozhodnutí porušením té povinnosti, na kterou se vztahuje smluvní pokuta. K náhradě škody, vznikne-li na ni později právo, je poškozený oprávněn do výše smluvní pokuty. Ustanovení o smluvní pokutě se použijí i na pokutu stanovenou pro porušení smluvní povinnosti právním předpisem (penále).

4.2.2 Uznání dluhu

Uzná-li někdo svůj dluh *co do důvodu i výše* prohlášením učiněným v písemné formě, má se za to, že dluh v rozsahu uznání v době uznání trvá. Za uznání dluhu ohledně částky, z níž se úroky platí, se též považuje placení úroků. Plní-li dlužník dluh zčásti, má částečné plnění účinky uznání zbytku dluhu, lze-li z okolností usoudit, že tímto plněním dlužník uznal i zbytek dluhu. Uznání dluhu však neplatí, je-li pohledávka věřitele již promlčena.

5. Zánik závazků

K zániku závazků dochází v důsledku celé řady právních skutečností. I v tomto případě je obecným předpokladem, že nastane určitá právní skutečnost, se kterou zákon zánik závazku přímo spojuje. Protože důvodů zániku závazků je celá řada, přidržíme se zde členění právních skutečností, podaných v kapitole I. Podle toho můžeme rozlišovat zánik závazkových vztahů na základě:

- právních úkonů,
 - jednostranných,
 - dvoustranných,
- právních událostí,
- tzv. složených právních skutečností.

5.1 Splnění dluhu (§ 1908 a násl. ObčZ)

Dlužník musí dluh splnit na svůj *náklad a nebezpečí, řádně a včas*. Mají-li si strany *plnit navzájem*, může splnění požadovat jen ta strana, která sama dluh již splnila nebo je ochotna a schopna splnit dluh současně s druhou stranou.

Následky vadného plnění jsou upraveny speciálně u jednotlivých smluvních typů, ale i v obecných ustanoveních závazkového práva, pokud u smluvních typů speciální úprava není. Při plnění za úplatu je dlužník povinen *plnit bez vad* s vlastnostmi vyměněnými nebo obvyklými tak, aby bylo možné použít předmět plnění podle smlouvy, případně i podle účelu smlouvy. Dlužník je zavázán plnit ve střední jakosti, není-li mezi stranami ujednána jiná jakost.

Dlužník plní vadně, zejména pokud:

- a) poskytne-li předmět plnění, který nemá stanovené nebo ujednané vlastnosti,
- b) neupozorní-li na vady, které předmět plnění má, ač se při takovém předmětu obvykle nevyskytují,
- c) ujistí-li věřitele v rozporu se skutečností, že předmět plnění nemá žádné vady, anebo že se věc hodí k určitému užívání, nebo
- d) zcizí-li cizí věc neoprávněně jako svoji.

K projevu vůle, kterým zcizitel předem omezí zákonný rozsah svých povinností z vadného plnění, se nepřihlíží. Vzdá-li se nabyvatel předem svého práva z vadného plnění, vyžaduje projev jeho vůle písemnou formu.

Je-li vada nápadná a zřejmá již při uzavírání smlouvy nebo lze-li vadu zjistit z veřejného seznamu, jde k tíži nabyvatele. To neplatí, pokud zcizitel vadu listivě zastřel nebo pokud nabyvatele výslovně ujistil, že věc takovou vadu nemá nebo že je vůbec bez vad.

Přenechá-li se věc, *jak stojí a leží* (úhrnkem), jdou její vady k tíži nabyvatele. To neplatí, nemá-li věc vlastnost, o níž zcizitel prohlásil, že ji má, nebo již si nabyvatel vymínil.

Převzme-li zcizitel *záruku za jakost*, zaručuje se, že předmět plnění bude po určitou dobu po splnění způsobilý pro použití k ujednanému účelu a že si podrží ujednané vlastnosti. Nejsou-li vlastnosti ujednané, vztahuje se záruka na účel a vlastnosti obvyklé.

Není-li záruka ujednána ve smlouvě, může ji zcizitel převzít *prohlášením v záručním listu*, popřípadě vyznačením záruční doby nebo doby použitelnosti či trvanlivosti věci na obalu. Je-li ve smlouvě ujednána záruční doba odlišná od záruční doby uvedené na obalu, platí, co bylo ujednáno. Uvede-li se v záručním listě záruční doba delší, než je doba ujednaná nebo vyznačená na obalu, platí tato delší záruční doba.

Předmět plnění má *právní vadu*, pokud k němu uplatňuje právo třetí osoba, ledaže o takovém omezení nabyvatel věděl nebo musel vědět. V takovém případě to nabyvatel oznámí bez zbytečného odkladu zciziteli.

Nabyvatel může právo z vadného plnění uplatnit u soudu, *vytkl-li vadu* (reklamoval) zciziteli bez zbytečného odkladu poté, kdy měl možnost věc prohlédnout a vadu

zjistit, a to buď označením vady nebo oznámením, jak se projevuje. Vadu lze vytknout *do šesti měsíců* od převzetí předmětu plnění.

Vadu krytou zárukou musí nabyvatel vytknout zciziteli bez zbytečného odkladu poté, kdy měl možnost předmět plnění prohlédnout a vadu zjistit, nejpozději však v reklamční lhůtě určené délkou záruční doby.

Je-li vada *odstranitelná*, může se nabyvatel domáhat buď opravy nebo doplnění toho, co chybí, anebo přiměřené slevy z ceny. *Nelze-li vadu odstranit* a nelze-li pro ni předmět řádně užívat, může nabyvatel buď odstoupit od smlouvy, anebo se domáhat přiměřené slevy z ceny.

5.2 Poukázka – assignace (§ 1939 a násl. ObčZ)

Poukázka je způsobem splnění dlužníkovu dluhu, neboť dlužník, který akceptuje poukázku, se zprošťuje dluhu vůči věřiteli, tím, že plní třetí osobě. Poukázka opravňuje poukazníka (třetí osoba) vybrat u poukázaného (dlužníka) vlastním jménem plnění a poukázanému se poukázku přikazuje, aby poukazníkovi plnil na účet poukazatele (věřitele). Přímé právo vznikne poukazníkovi proti poukázanému jen tehdy, přijme-li poukázaný poukázku. Poukázku lze vystavit i na řad nebo na doručitele.

Přijímá-li věřitel plnění, vydá dlužníkovi na jeho žádost *potvrzení o splnění dluhu* (kvitanci). V kvitanci vyznačí jméno dlužníka i věřitele, předmět plnění a místo a čas, kde a kdy byl dluh splněn. Je-li kvitance vydána na jistinu, má se za to, že bylo vyrovnáno také příslušenství pohledávky. Dlužník může plnění odepřít, nevydá-li mu věřitel zároveň kvitanci.

K řádnému splnění se vyžaduje, aby byl dluh splněn *ve stanoveném místě*. Nelze-li místo plnění zjistit ze smlouvy, povahy závazku nebo z účelu plnění, plní se v místě stanoveném zákonem.

Nepeněžitý dluh plní dlužník v místě svého bydliště nebo sídla. Peněžitý dluh plní dlužník v místě bydliště nebo sídla věřitele.

Vznikl-li závazek při provozu závodu, plní se dluh v místě závodu, případně v provozně.

Plní-li dlužník peněžitý dluh prostřednictvím banky, je dluh splněn připsáním peněžní částky na účet tohoto poskytovatele platebních služeb věřitele.

Plní-li dlužník peněžitý dluh poštovní poukázku, je dluh splněn:

- připsáním peněžní částky na účet poskytovatele platebních služeb (banky) věřitele, je-li dluh plněn na účet, nebo
- vyplacením peněžní částky věřiteli v hotovosti.

Je-li *čas plnění* přesně ujednán nebo jinak stanoven, je dlužník povinen plnit i bez vyzvání věřitele.

Neujedná-li strany, kdy má dlužník splnit dluh, může věřitel požadovat plnění ihned a dlužník je poté povinen splnit bez zbytečného odkladu.

Neplyne-li z ustálené předchozí praxe stran nebo ze zvyklostí něco jiného, má se za to, že strany ujednaly čas plnění výrazem:

- a) „začátkem období“ prvních deset dnů tohoto období,
- b) „polovinou měsíce“ období od 10. do 20. dne v měsíci,
- c) „polovinou čtvrtletí“ druhý měsíc čtvrtletí,
- d) „konec období“ posledních deset dnů období,
- e) „ihned“ dobu do pěti dnů, avšak při dodávce potravin nebo surovin dobu do dvou dnů a při dodávce strojírenských výrobků dobu do deseti dnů.

Je-li podle smlouvy dlužník oprávněn, aby určil čas plnění, a neurčí-li jej v přiměřené době, určí jej na návrh věřitele soud podle okolností případu.

5.3 Započtení (§ 1982 a násl. ObčZ)

Započtení (kompenzace) je způsob zániku vzájemně se kryjících pohledávek dlužníka a věřitele. Musí se jednat o pohledávky stejného druhu. Dluží-li si smluvní strany vzájemně plnění stejného druhu, může každá z nich prohlásit vůči druhé straně, že svoji pohledávku započítává vůči pohledávce druhé strany (*kompenzace nutná*). Musí však jít o plnění stejného druhu. K započtení pohledávek může dojít *i dohodou stran*, pak lze započíst vůči sobě jakékoli pohledávky.

Jednostranně nelze započíst pohledávky nejisté nebo neurčité.

5.4 Odstoupení od smlouvy (§ 2001 a násl. ObčZ)

Od smlouvy lze odstoupit, *ujedná-li si to strany ve smlouvě*, nebo je-li to stanoveno *v zákoně*. Zákonem důvodem pro odstoupení je, poruší-li strana smlouvu podstatným způsobem. Podstatné je takové porušení povinností, o němž strana porušující smlouvu již při uzavření smlouvy věděla nebo musela vědět, že by druhá strana smlouvu neuzavřela, pokud by toto porušení předvíдалa. Odstoupením od smlouvy se závazek zrušuje od počátku. Odstoupení od smlouvy se nedotýká práva na zaplacení smluvní pokuty nebo úroku z prodlení, pokud již dospěl, práva na náhradu škody vzniklé z porušení smluvní povinnosti ani ujednání, které má vzhledem ke své povaze zavazovat strany i po odstoupení od smlouvy, zejména ujednání o způsobu řešení sporů. Byl-li dluh zajištěn, nedotýká se odstoupení od smlouvy ani zajištění.

5.5 Výpověď (§ 1998 a násl. ObčZ)

Závazek lze vypovědět, je-li to dohodnuto ve smlouvě nebo stanoví-li tak zákon. Závazek pak zaniká *uplynutím výpovědní doby*. Je-li smlouva sjednaná na dobu neurčitou a předmětem závazku je nepřetržitá nebo opakovaná činnost, anebo zavazuje-li

alespoň jednu stranu takovou činnost strpět, lze závazek zrušit ke konci kalendářního čtvrtletí výpovědí podanou alespoň tři měsíce předem.

Občanský zákoník v úpravě výpovědi chrání smluvní strany před závazky trvajícíchmi neúměrně dlouhou dobu. Takže byla-li smlouva bez vážného důvodu uzavřena na dobu určitou tak, že zavazuje člověka na dobu jeho života, anebo že zavazuje kohokoli na dobu delší než deset let, lze se *po uplynutí deseti let od vzniku závazku domáhat jeho zrušení*. Soud závazek zruší i tehdy, pokud se okolnosti, z nichž strany zřejmě vycházely při vzniku závazku, změnilo do té míry, že na zavázané straně nelze rozumně požadovat, aby byla smlouvou dále vázána.

5.6 Dohoda (§ 1981 a násl. ObčZ)

Občanský zákoník upravuje tyto možnosti dohody o zániku závazku dohoda o zániku závazku:

- *Dohoda o nahrazení* dosavadního závazku závazkem novým (tzv. novace) – dosavadní závazek zaniká a dlužník je povinen plnit závazek nový.
- *Dohoda o zrušení závazku*, aniž by byl nahrazen novým – opět je nutné uzavřít dohodu o zrušení písemně pokud rušený závazek byl písemný.
- *Dohoda o vzdání se práva věřitelem* (prominutí dluhu) – tato dohoda musí být vždy písemná. Dohoda o tom, že se někdo vzdává svých práv, která mu vzniknou teprve v budoucnosti, je neplatná (jednalo by se například o smluvní ujednání, ve kterém by se jedna ze smluvních stran zavázala k tomu, že nebude uplatňovat nároky z náhrady škody z vadného plnění, které jí vzniknou teprve v budoucnu).
- *Narovnání* – dohodou o narovnání mohou účastníci upravit práva mezi nimi sporná nebo pochybná. Dosavadní vzájemná práva či povinnosti se zruší a nahradí novými. Původní závazek tak zaniká. Písemnou formu musí mít dohoda o narovnání tehdy, byl-li dosavadní závazek písemný a také tehdy, týká-li se dohoda promlčeného závazku.

5.7 Následná nemožnost plnění (§ 2006 a násl. ObčZ)

Stane-li se plnění nemožným, povinnost dlužníka plnit zanikne. Nastalá nemožnost musí mít *objektivní příčiny*. Dlužník se nemůže dovolávat nemožnosti, když ji sám zavinil nebo ji předstírá. Rovněž tak dočasná nemožnost nemůže mít za následek zánik závazku.

Zákon v této souvislosti výslovně upozorňuje, že plnění není nemožné, zejména je-li možné je uskutečnit za ztížených podmínek, s většími náklady nebo až po sjednaném čase, za ztížených podmínek, s větším úsilím, náklady apod.

Dlužník je povinen o nemožnosti plnění věřitele vyrozumět bez zbytečného odkladu.

5.8 Uplynutí doby

Uplynutím doby zanikají pouze *závazky sjednané na dobu určitou*. Tuto formu zániku závazku nutno odlišit od doby zániku povinnosti něco plnit vyplývající ze smlouvy. Tato povinnost zaniká tím, že se splní, avšak nikoli uplynutím času.

Například při smlouvě o ubytování v hotelu zaniká závazek poskytnout ubytování tím, že k němu došlo. Nezanikají však další okolnosti dohodnuté ve smlouvě, např. odpovědnost hotelu za věci ubytovaného apod.

5.9 Smrt dlužníka nebo věřitele (§ 2009 ObčZ)

Smrtí dlužníka jeho povinnost plnit dluh nezaniká, ale stává se součástí dědění. Výjimkou je závazek, jehož obsahem je plnění, které mělo být provedeno pouze osobně dlužníkem. Takový závazek pak smrtí dlužníka zaniká.

Smrtí věřitele právo zanikne jen v případě, že *plnění bylo omezeno jen na jeho osobu* (bolestné, náhrada za ztížení společenského uplatnění).

5.10 Splynutí (§ 1993 a násl. ObčZ)

Zánik práv a povinností může také nastat, jestliže *splyne v jedné osobě právo i závazek*. Ke ztotožnění osoby dlužníka a věřitele může dojít z jakéhokoli důvodu, který musí být v souladu se zákonem. Může se tak stát např. v případě dědění věřitele po dlužníkovi nebo postoupením pohledávky věřitelem dlužníkovi.

Jako příklad můžeme uvést situaci, kdy si osoba, která užívá byt na základě nájemní smlouvy, koupí dům, v němž se byt nachází. Stane se tak nájemcem a pronajímatelem zároveň a nájemní smlouva tím zanikne.

6. Vybrané smluvní typy dle občanského zákoníku

6.1 Kupní smlouva (§ 2079 a násl. ObčZ)

Přestože podstatou kupní smlouvy je vždy úplatný převod věci z prodávajícího na kupujícího, mohou se speciální ustanovení, upravující práva a povinnosti smluvních stran či okolností vzniku, resp. realizace smlouvy lišit v závislosti na charakteru smluvních stran, popř. na předmětu smlouvy (koupě). Tak kupř. tradičně se rozlišuje mezi obchodními a neobchodními smlouvami, podle toho, v jakém postavení se nacházejí smluvní strany a za jakým účelem je smlouva uzavírána. Dále občanský zákoník přejímá kategorii *spotřebitelských smluv*, kterou lze vztáhnout i na kupní smlouvy.